

Mario Puzo

Sicilijanac

Preveo
Vladimir D. Janković

■ Laguna ■

Naslov originala

Mario Puzo

THE SICILIAN

Copyright © 1984 by Mario Puzo

Translation Copyright © 2005, 2015 za srpsko izdanje,
LAGUNA

Edicija LAGUNA UZ VAS

1. Snovi o zabranjenom voću, Fatima Mernisi
2. Poruka u boci, Nikolas Sparks
3. Ljubav je ušetala, Marisa de los Santos
4. Osluškivanje srca, Jan-Filip Zendker
5. Dama u plavom, Havijer Sijera
6. Sicilijanac, Mario Puzo
7. Nestao zauvek, Harlan Koben
8. Pitanja i odgovori, Vikas Svarup

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Za Kerol

KNJIGA PRVA

Majkl Korleone

1950.

Prvo poglavlje

MAJKL KORLEONE je stajao na dugačkom drvenom doku u Palermu i posmatrao veliki prekookeanski brod kako kreće na plovidbu do Amerike. I on je trebalo da bude na tom brodu, ali su mu od oca stigle nove instrukcije.

Mahnulo je ljudima u malom ribarskom čamcu koji su ga dovezli do doka, ljudima koji su ga čuvali poslednjih godina. Čamac je uhvatio beli penušavi trag prekookeanskog broda, nalik odvažnom pačetu što pliva za svojom majkom. I oni njemu mahnuše, otpozdravljajući; nikada ih više neće videti.

Na doku je bilo živo, naokolo su se muvali radnici sa kapama na glavama, u širokoj radnoj odeći, pretovarajući robu sa brodova na kamione prispele u pristanište. Behu to sitni, žilavi ljudi koji su više podsećali na Arape nego na Italijane, lica zasenčenih onim velikim kapama. Među njima će se naći novi telohranitelji koji će se postarati da Majkl živ i zdrav dođe na sastanak sa don Kročeom Malom, koji je bio *Capo di capi*, „prijatelj prijatelja“, kako su to govorili Sicilijanci. Novine i spoljni svet nazivao ih je mafijom, ali na Siciliji reč „mafija“ nije prelazila preko usana običnih građana. Isto tako, ni don Kročea nisu zvali „kapo di kapi“, već isključivo „Dobra duša“.

U toku svog dvogodišnjeg egzila na Siciliji Majkl je čuo raznorazne priče o don Kročeu, od kojih su neke bile u toj meri fantastične da je njemu, posle izvesnog vremena, bilo već teško da poveruje da takav čovek uopšte može postojati. Uputstva koja beše dobio od svog oca bila su, međutim, sasvim jasna: naređeno mu je da, baš toga dana, ruča sa don Kročeom. Na njima dvojici bilo je da organizuju bekstvo sa Sicilije najvećeg bandita u ovoj zemlji, Salvatorea Đulijana. Majkl Korleone nije mogao da napusti Siciliju bez Đulijana.

Na samom kraju pristaništa, nepunih pedeset metara od Majkla, u jednoj uskoj ulici bio je parkiran ogroman crni automobil. Ispred kola su stajala tri čoveka, izdaleka slični mračnim kvadratima usečenim u

blistavo tkanje svetla, nalik kakvom zlatnom zidu od sunčevih zraka. Majkl pođe ka njima. Zastade, potom, za trenutak, da pripali cigaretu i dok je to činio pogledom prelete grad.

Palermo je smešten u podnožju kratera ugašenog vulkana, sa tri strane okružen planinama. Sa četvrte strane ima izlaz u zasenjjuće plavetnilo Sredozemnog mora. Kad ga je Majkl na časak osmotrio, grad je treperio pod zlaćanim zracima sicilijanskog podnevnog sunca. Tlom su se širile žile izatkane od crvenog svetla, kao da ocrtavaju tragove krvi, na Siciliji vekovima besomučno prolivane. Zlatni zraci kupali su mermerne stubove grčkih hramova, muslimanske minarete što hitaju ka nebesima, izdašno ukrašene fasade španskih katedrala; na brdu preko puta mrštile su se ruševine drevnog normanskog zamka. Sve su to bili ostaci raznih okrutnih vojski koje su vladale Sicilijom od davnina. A iza zidina tog zamka, kupaste planine sezale su ka nebu kao da će ga ščepati i strgnuti sa visinâ, pa se činilo kao da i zemlja i nebo samo što nisu pali na kolena i zdrobili pod sobom tu osunčanu naseobinu. Visoko gore, bezbrojni, sićušni crveni jastrebovi šarali su blistavoplavi svod.

Majkl se zaputio ka onoj trojici što su ga čekali na kraju pristaništa. U crnim kvadratima polako su se razaznavale crte lica i linije tela. Sa svakim korakom sve ih je jasnije video, i tada mu se učinilo da se oni, polako, opuštaju, kao da su bili vezani pa se sad odmiču jedan od drugoga kako bi njega zagrlili.

Sva trojica znala su Majklovu priču. Da je on najmlađi sin velikog don Korleonea iz Amerike, Kuma, čija se moć proteže sve do Sicilije. Da je ubio visokog policijskog oficira u Njujorku koji se zatekao na licu mesta dok je Majkl likvidirao jednog neprijatelja Korleoneovog carstva. Da se krije ovde na Siciliji zbog tih ubistava i da će se sada najzad, pošto su „stvari sređene“, vratiti u otadžbinu da preuzme mesto prvog naslednika trona u Porodici Korleone. Dobro su osmotrili Majklovu pojavu, gledali ga kako hoda, brzo i bez ikakvog napora; nije im promakao njegov oprez, izrovašeni obraz što mu je davao izgled čoveka koji je mnogo pretrpeo i prošao kroz mnoge opasnosti. Bio je to, izvan sumnje, čovek za svako poštovanje.

Dok je Majkl silazio sa pristaništa, prvi mu je prišao jedan sveštenik, vidno popunjene mantije, sa sivkastom kapom što oblikom podseća na slepoga miša. Belu svešteničku kragnu natrunila je sicilijanska prašina, a duhovnikovo lice bilo je mesnato, svetovno.

Bio je to otac Benjamino Malo, brat velikog don Kročea. Bio je sramežljive, pobožne naravi, ali odan svom mnogocenjenom bratu, kao da mu ama baš nikada nije zasmetala upadljiva blizina đavola. Pakosnici su, štaviše, govorkali da otkriva don Kročeu tajne koje mu ljudi povere u ispovedaonici.

Otac Benjamino se nervozno osmehivao dok se rukovao s Majklom. Sudeći po njegovom izgledu, iznenadilo ga je sve ovo, ali mu je i pao kamen sa srca kad ga je Majkl udostojio svog dobroćudnog osmeha, tako neobičnog za jednog čuvenog ubicu.

Onaj drugi nije bio toliko srdačan, premda je bio u dovoljnoj meri pristojan. Beše to inspektor Frederiko Velardi, čelnik službe bezbednosti koja je pokrivala celu Siciliju. Samo on od njih trojice nije uputio topli osmeh dobrodošlice. Mršav, i suviše dobro obučen za čoveka na državnoj platici, imao je ledene plave oči koje kao da su, nekim genskim bogazama, pretekle od normanskih vremena. Inspektor Velardi, sve u svemu, i nije mogao da oseća bogzna kakvu naklonost prema nekom Amerikancu koji je ubio visokog policijskog zvaničnika. Ko zna, možda će i na Siciliji da okuša sreću? Velardijev stisak ruke bio je studen, i Majklu se učini kao da se rukovao sa sabljom.

Treći čovek je bio viši i krupnije građe; izgledao je, štaviše, ogroman spram ove dvojice. Majklova šaka utonu u njegovu, a onda ga čovek privuče i zagrlji, sa izvesnom nežnošću. „Majkle, rođače“, reče on. „Dobro nam došao u Palermo.“ Onda se odmakao i posmatrao tako Majkla neko vreme, toplo, ali i sa dozom suzdržanosti. „Ja sam Stefan Andolini, tvoj otac i ja smo zajedno odrasli u Korleoneu. Video sam te u Americi, dete si bio. Sećaš me se?“

Za divno čudo, Majkl ga se stvarno sećao. Jer Stefan Andolini je bio istinska retkost među Sicilijancima, budući – riđokos. Ta osobina bila je ujedno i njegov krst, jer Sicilijanci veruju da je Juda Iskariotski bio upravo takav – riđ. Ni crte njegovog lica prosto se nisu mogle zaboraviti. Usta ogromna, nepravilnog oblika, debele usne nalik krvavom izlupanom mesu; dlake štrče iz nozdrva, oči utonule u duplje. I, mada se sada smeja, lice mu je bilo od onih što ti iz podsvesti na površinu izvuku pomisao na ubistvo, na smrt.

Što se sveštenika tiče, Majkl je vezu odmah uočio. Ali inspektor Velardi je bio faktor iznenađenja. Andolini, sa svom odgovornošću koju podrazumeva rođačka uloga, brižljivo je objasnio Majklu sve o inspektorovim nadležnostima. Majkl je bio oprezan. Šta taj čovek traži ovde? Velardi je važio za jednog od nepomirljivih progonitelja Salvatorea

Đulijana. I, bilo je očigledno da se inspektor i Stefan Andolini i ne mirišu baš naročito; ophodili su se jedan prema drugome sa naročitom ljubaznošću, kao dva čoveka koji se oštire za dvoboj na život i smrt.

Vozač ih je čekao otvorivši vrata automobila. Otac Benjamino i Stefan Andolini uz naklon su pokazali Majklu da sedne pozadi. Otac Benjamino je sa hrišćanskom poniznošću zahtevao da Majkl sedne kraj prozora, dok se on smestio u sredinu jer, zaboga, red bi bio da Majkl vidi lepote Palerma. Andolini je seo s druge strane. Inspektor je već bio uskočio na suvozačevo mesto. Majklu nije promaklo da se inspektor Velardi drži za ručku na vratima, da bi svakog trenutka mogao brže-bolje da ih otvori, ako zatreba. I sinu mu da se možda otac Benjamino zato i ugurao u sredinu, da ne bude prvi na udaru.

Kao neki veliki crni zmaj, automobil je klizio ulicama Palerma. Išli su avenijom duž koje su se uzdizale kuće u mavarskom stilu, javne zgrade sa masivnim grčkim stubovima, španske katedrale. Privatne kuće, plave, bele, žute – sve su imale balkone ukrašene cvećem koje je iznad glava prolaznika gradilo drugi, vazdušni put. Bio bi to lep prizor da na svakom čošku nije bilo četa karabinjera, italijanske nacionalne policije, s puškama na gotovs. Bilo ih je i gore, na balkonima.

Njihov automobil bio je kao džin u odnosu na sva ostala vozila. Posebno su bila mala seljačka zaprežna kola koja su vukle mazge, krcata svežim poljoprivrednim proizvodima, ofarbana od točkova do uzdi u vesele, žive boje. Neka su na bočnim stranama imala prave murale, sa vitezovima u oklopima i kraljevima pod krunama, u raznim dramatičnim scenama iz legendi o Karlu Velikom i Rolandu, drevnim junacima koji su bili deo i sicilijanskog folkloru. Na drugima je pak, ispod slika mladića u pantalonama od finih tkanina i belim majicama bez rukava, sa pištoljima zataknutim za pojas ili puškama preko ramena, Majkl viđao natpise u dva reda, i na kraju velika crvena slova – ĐULIJANO.

Tokom progonstva na Siciliji Majkl je mnogo toga čuo o Salvatoreu Đulijanu. Njegovo se ime stalno pojavljivalo u novinama. Posvuda se pričalo o njemu. Majklova nevesta Apolonija priznala je da se svake večeri kad legne u krevet pomoli za Đulijanovu bezbednost; činilo je to gotovo svako dete, mladić i devojka na Siciliji. Obožavali su ga, jer on je bio jedan od njih, dika i uzor. Mlad, u svojim dvadesetim, proglašen je za velikog generala jer se suprotstavljao, i to s uspehom, sili karabinjera koju su slali na njega. Bio je naočito i velikodušan; veći deo onoga što bi zaradio baveći se kriminalom

– delio je sirotinji. Odan vrlini, svojim banditima nije dozvoljavao da zlostavljaju žene ili sveštenike. Kad bi likvidirao nekog doušnika ili izdajnika, uvek bi žrtvi dao vremena da se pomoli i očisti dušu, kako bi odlazeći od početka bio u dobrim odnosima sa gospodari-ma drugog sveta. Sve je to Majkl znao o Đulijanu, i to samo na osno-vu glasina i priča.

Kad su skrenuli iz avenije, pred očima im puče ogromni poster sa krupnim crnim slovima na zidu jedne kuće. Majkl je taman imao dovoljno vremena da u gornjem redu pročita reč ĐULIJANO. Otac Benjamino se naginjao ka prozoru i rekao: „To je jedan od Đulija-novih proglaša. Uprkos svemu, on i dalje kontroliše Palermo noću.“

„A šta piše?“ upita Majkl.

„Daje dozvolu narodu Palerma da se ponovo vozi ulicama“, reče otac Benjamino.

„Daje dozvolu?“ upita Majkl osmehnuvši se. „Odmetnik, a daje dozvolu?“

Stefan Andolini se zasmeha na drugom kraju zadnjeg sedišta. „Karabinjeri se voze tramvajima, pa ih Đulijano tu i tamo diže u vazduh. Pre toga, međutim, opomene građanstvo da ne koristi tram-vaje. Sada, na ovaj način, daje građanima obećanje da ih neće više dizati u vazduh.“

„A što je Đulijano dizao u vazduh tramvaje pune policije?“ upita Majkl suvo.

Sad se inspektor Velardi okrenu; njegove plave oči piljile su u Majkla. „Zato što je Rim, u svojoj gluposti, odlučio da uhapsi nje-govog oca i majku jer su bili u vezi sa poznatim kriminalcem, svo-jim rođenim sinom, za ime Boga. To je jedan stari fašistički zakon koji u republici nikada nije ukinut.“

„Moj brat, don Kroče, udesio je da ih puste na slobodu. O, moj brat se mnogo bio naljutio na Rim“, reče otac Benjamino s tihim ponosom.

Isuse blagi, pomisli Majkl. Don Kroče ljut na Rim? Ko je pa taj don Kroče sem što je *pezzonovante** u mafiji?

Kola se zaustaviše pred ružičasto okrečenom zgradom koja je zauzimala čitav kvart. Na svakom ćošku uzdizao se po jedan plavi minaret. Ispred ulaza je stajala neobična tabla sa zelenim trakama i natpisom: HOTEL UMBERTO. Sjaj dvojice vratara u blistavim uni-formama sa zlatnim dugmićima Majkla nije zasenio.

* Ital.: drmatör, baraba, nitkov. (Prim. prev.)

Njegovo izvežbano oko snimilo je ulicu oko hotela. Opazio je barem deset telohranitelja u parovima, oslonjene na gvozdenu ogradu. Ti ljudi zapravo nisu prikrivali svoju funkciju i ulogu na tom mestu. Raskopčane jakne otkrivale su oružje. Dvojica s nekim tankim cigarama preprečiše put Majklu onoga časa kad je iskoračio iz automobila, premeravajući ga od glave do pete – kao da mu uzimaju meru za sanduk. Inspektora Velardija i ostale naprosto su ignorisali.

Kad je grupa ušla u hotel, stražari su ponovo zatvorili vrata za njihovim leđima. Još četiri stražara iskrснуše odnekud u predvorju, pa ih otpratiše niz dugački hodnik. Na licima ovih ljudi video se onaj ponosit izraz dvorskih slugu vernih svome gospodaru.

Na kraju hodnika bila su dvoja masivna vrata od hrastovine. Iz visoke stolice nalik tronu ustao je jedan čovek i otključao vrata bronzanim ključem. Naklonio se, razmenivši sa ocem Benjaminom poverljivi osmejjčić.

Kad se vrata otvoriše, pred njima se ukaza niz prelepih soba; kroz otvorene francuske prozore pucao je pogled na velelepni vrt, odakle je dopirao jak miris limunovog drveta. Dok su ulazili, Majkl ugleda dva čoveka u sobi. Pitao se zbog čega li je don Kroče pod tako jakom zaštitom. On je bio Đulijanov prijatelj, čovek od poverenja ministra pravde u Rimu i, imajući to u vidu, nije morao da se brine zbog svih tih karabinjera što se behu rastrčali po Palermu. Ali nekoga, ili nečega, don Kroče se očigledno plašio. Koga to? Ko mu je bio neprijatelj?

Nameštaj u dnevnoj sobi bio je prvobitno dizajniran za jednu italijansku palatu – ogromne fotelje, sofe dugačke i duboke kao brodići, masivni mermerni stolovi kao da su ukradeni iz muzeja. Sve je to davalo odgovarajuću sliku o čoveku koji je upravo ulazio iz vrta da ih dočeka.

On ispruži ruke da zagrlji Majkla Korleonea. Kad stoji, don Kroče je bio maltene isto toliko širok koliko i visok. Masivnu, lavoliku glavu krasila je gusta seda brižljivo podšišana kosa, kovrdžava kao u crna. Oči su mu bile tamne i hladne kao u guštera, dva zrna grožđa natakuta na vrh mesnatih, debeljušnih obraza. Ti obrazi behu mu kao od mahagonija, levi malo ravniji, desni nabrekao od mesa. Usne su mu bile pak neočekivano fine, natkriljene tankim brčićima, prefinjnom osnovom za krupan carski nos na širokom licu.

Ali ispod kraljevske glave on je, od vrata do pete, bio običan seljak. Velike pantalone, koje su mu loše stajale, hvatale su ogromnu trbušinu, viseći na belim tregerima. I velika košulja, bela kao sneg, bila

je sveže oprana, ali ne i opeglana. Kravatu nije nosio, kao ni sako, a po mramornom podu hodao je bos.

On zaista nije ličio na čoveka koji se ovajđi od svakog poslovnog poduhvata u Palermu, od onih najvećih do držanja tezge na pijaci. Teško je bilo poverovati da je on odgovoran za hiljade ubistava. Da je, praktično, njegov stvarni uticaj u zapadnoj Siciliji mnogo veći od onoga koji ima rimska vlada. I da je bogatiji od svih vojvoda i barona koji su posedovali velika sicilijanska imanja.

On hitro i lako zagrli Majkla, pa onda reče:

„Znam tvog oca još otkako smo deca bili. Radujem se što ima tako finog sina.“

Onda se raspitivao o Majklovom putu, kao i o njegovim trenutnim potrebama. Majkl se osmehnuo i rekao da bi uživao u parčetu hleba i gutljaju vina. Don Kroče ga smesta izvede u vrt; kao i svi drugi Sicilijanci, i on je, kad god to vremenske prilike dozvoljavaju, obedovao napolju.

Sto je bio postavljen ispod limunovog drveta. Sve je blistalo od izglancanih čaša i finog belog stolnjaka. Široke stolice od bambusa poslužitelji su odmakli od stola. Don Kroče je pazio da se svi udobno smeste, i činio je to sa nekom živahnom ljubaznošću; taj čovek se dobro držao u svojoj šezdeset i nekoj. Seo je između Majkla, koji mu se našao s desne, i svog brata sveštenika sa leve strane. Inspektora Velardija i Stefana Andolinija posadio je preko puta sebe i prema obojici se odnosio s izvesnom dozom hladnoće.

Svi Sicilijanci dobro jedu, pod uslovom da ima šta da se jede, a jedna od retkih šala koju su se ljudi usuđivali da naprave u vezi sa don Kročeom bila je ta da bi on, u svakom trenutku, radije seo da nešto prezalogaji negoli ubio ljutog neprijatelja. I sada, dok je držao nož i viljušku i čekao da posluga iznese sve na sto, na njegovom licu je titrao osmeh koji je odavao dobroćudno, čisto zadovoljstvo. Majkl se osvrtao oko sebe, posmatrajući baštu u kojoj su sedeli. Bila je okružena visokim kamenim zidom, a najmanje deset stražara sedelo je za malim, razbacanim stočićima, za svakim po dvojica, dovoljno daleko da don Kroče u njegovim gostima ne uskrate privatnost. Vrt je mirisao na limunovo drvo i maslinovo ulje.

Majkla je posluživao Don Kroče lično, namičući mu pečenu piletinu i krompir na tanjir, gledajući kako mu sipaju parmezan na tanjirić sa strane i pune čašu mutnim domaćim belim vinom. Sve je to činio sa vidnim interesovanjem, iskreno se brinući da njegov novi

prijatelj bude dobro napojen i nahranjen, jer je to nešto od posebnog značaja. A Majkl je bio gladan, od rane zore ništa okusio nije, i don je imao pune ruke posla, budući da je stalno morao da mu puni tanjir. Budno je motrio i na tanjire ostalih gostiju i kad god zatreba rukom bi dao znak poslužitelju da napuni neku čašu ili ispraznjeni tanjir.

I, kad su završili sa jelom, a on srkutao espresso, don je bio spreman za posao.

„Ti ćeš, dakle, pomoći našem prijatelju Đulijanu da se prebaci u Ameriku“, reče on Majklu.

„Takva su mi uputstva“, reče Majkl. „Moram učiniti da on bez neželjenih komplikacija uđe na teritoriju Amerike.“

Don Kroče klimnu glavom; mesnato lice od mahagonija sada je izgledalo pospano i dobrohotno, onako kako to biva u gojaznih ljudi. Njegov zvonki tenor iznenađujuće je odudarao od takvog lica i tela. „Tvoj otac i ja smo se o svemu dogovorili. Na meni je da ti isporučim Salvatorea Đulijana. Ništa, međutim, ne ide glatko u životu, uvek se dogodi nešto neočekivano. Sada više nije lako obaviti moj deo posla.“ On podiže ruku, dajući Majklu do znanja da još nije završio. „Mada tu moje krivice nema. Nisam se oglušio o dogovor s tvojim ocem. Stvar je u tome što Đulijano više ne veruje nikome, pa ni meni. Godinama, zapravo od onoga dana kad se odmetnuo od zakona, Đulijano je mogao da računa na moju podršku. Ja sam mu pomagao da preživi, bili smo partneri. Uz moju pomoć postao je najveći čovek na Siciliji, mada je i sada to tek momčić od svojih dvadeset sedam leta. Ali njegovo je prošlo. Pet hiljada italijanskih vojnika i policajaca pretražuju planine. A on jednako odbija da im se preda.“

„Onda ništa ne mogu da učinim za njega“, reče Majkl. „Dobio sam naređenje da ga sačekam ovde, ali da ne čekam duže od sedam dana. Onda moram u Ameriku.“

I dok je izgovarao te reči, pitao se zbog čega li je njegovom ocu tako važno da se organizuje Đulijanovo bekstvo. Posle tolikih godina provedenih u izgnanstvu očajnički je čeznuo da se vrati kući. Brinulo ga je očevo zdravlje. Kad je Majkl bežao iz Amerike, otac mu je ležao, teško ranjen, u bolnici. Potom je ubijen njegov stariji brat Soni. Korleoneova Porodica upustila se u neizvesnu borbu, biti ili ne biti, protiv Pet porodica grada Njujorka. Neće taj boj plamteti samo na američkom tlu; proširiće se do samoga srca Sicilije i uzeti život Majklovoj mladoj nevesti. Istina, očevi emisari su doleteli iz Amerike i javili mu da je njegovom ocu bolje, da se oporavio od teških

rana i uspostavio primirje sa Pet porodica, kao i da je uredio da sve optužbe protiv Majkla budu povučene. Ali Majkl je znao i to da otac sada očekuje da se on vrati kući i postane njegova desna ruka. I da cela porodica jedva čeka da ga vidi: njegova sestra Koni, brat Fredi, pobratim Tom Hejgen i njegova sirota majka, koja sigurno još ne može da preboli Sonija. Majkl je razmišljao i o Kej – da li ga još čeka posle duge dve godine koliko ga nema? Ključno je pitanje, međutim, ostalo: zašto otac sada odlaže njegov povratak u Ameriku? Mora to biti nešto od prevashodnog značaja, a u vezi sa Đulijanom.

On najednom postade svestan ispitivačkog pogleda hladnih plavih očiju inspektora Velardija. Usukano aristokratsko lice odavalo je prezir, kao da je Majkl uhvaćen u kukavičluku.

„Budi strpljiv“, reče don Kroče. „Naš prijatelj Andolini i dalje održava vezu između mene i Đulijana i njegove porodice. Svi ćemo zajedno dobro promisliti o svemu ovome. Odavde ćeš otići da posetiš Đulijanovog oca i majku u Montelepre, to ti je usput do Trapanija.“ On zastade načas i osmehnu se; taj osmeh, ma kako širok bio, nije narušavao masivni sklad njegovih moćnih obraza. „Znam kakvi su ti planovi. Sve znam.“ Čudno je naglasio ove poslednje reči, ali – pomisli Majkl – zacelo nema šanse da su mu poznati baš svi njegovi planovi. Kum nikada nikome ne kazuje sve.

Don Kroče milozvučno nastavi: „Svi mi koji volimo Đulijana slažemo se u dve stvari. Prvo, on ne može više da ostane ovde, na Siciliji, i – drugo – mora da emigrira u Ameriku. I inspektor Velardi tako misli.“

„Ovo je i za Siciliju čudno“, reče Majkl osmehnuvši se. „Inspektor, sa svojom visokom funkcijom u policiji, morao bi da hapsi Đulijana.“

Don Kroče se nasmeja; beše to kratak, mehanički smeh. „Ko će Siciliju razumeti? Ali ovde na delu imamo nešto jednostavno. Samom Rimu više odgovara da Đulijano srećno i bezbedno stigne u Ameriku, nego da ostane ovde i, kao svedok u Palermu, iznese svakakve optužbe protiv države. Sve je to politika.“

Majkl je bio uznemiren. Neprestano je osećao tu nelagodu. Stvari se ne razvijaju po planu. „A zašto je u interesu inspektora Velardija da on pobegne? Ni Đulijanova mrtva usta neće govoriti.“

Glas inspektora Velardija zazvučao je prezrivo: „I ja isto mislim, ali ga don Kroče voli kô rođenog sina“, reče on.

Stefan Andolini je zlovoljno gledao u inspektora, dok je otac Benjamino nabio glavu u čašu i pio. Don Kroče se tad strogo obrati inspektor: „Svi smo mi ovde prijatelji, moramo Majklu da kažemo

istinu. Đulijano ima keca u rukavu. On je vodio dnevnik, koji je nazvao svojim Testamentom. U tim beleškama on iznosi dokaze kako mu je vlada u Rimu, tačnije pojedini njeni zvaničnici, pomagala u toku svih ovih godina odmetništva, i to iz svojih vlastitih interesa i za svoje političke ciljeve. Ako bi taj dokument bio obnarodovan, demohrišćanska vlada bi pala, pa bismo na vlasti u Italiji imali socialiste i komuniste. Inspektor Velardi se slaže sa mnom da moramo učiniti sve kako bismo to sprečili. I zato je i on voljan da pomogne Đulijanovo bekstvo; neka ode, sve sa tim svojim Testamentom, uz prethodni dogovor da ništa neće biti objavljeno.“

„Jeste li vi videli taj Testament?“, upita Majkl. Baš ga je zanimalo da li je njegov otac čuo za taj dokument. U instrukcijama koje mu je dao o Testamentu nije bilo ni reči.

„Poznata mi je sadržina tog dokumenta“, reče don Kroče.

„Da je odluka na meni, rekao bih: ubijte tog Đulijana i do đavola s Testamentom“, oštro će inspektor Velardi.

Stefan Andolini pogleda inspektora s neskrivenom, ogoljenom, snažnom mržnjom. Majklu taj pogled nije promakao i on zaključio da je ovaj očigledno gotovo jednako opasan kao sam don Kroče. „Đulijano se nikada neće predati, a ti nisi dovoljno jak da bi takvo me iskopao raku. Pametnije bi ti bilo da vodiš računa o samom sebi“, reče Andolini.

Don Kroče lagano podiže ruku i svi za stolom začutaše. Ne obazirući se na ostale, polako je govorio Majklu: „Može se dogoditi da ne budem u stanju da ispunim obećanje koje sam dao tvome ocu i isporučim ti Đulijana. A zbog čega je don Korleone zainteresovan za ovaj slučaj, to ti ne mogu reći. Budi siguran da razloga ima i da su ti razlozi valjani. Ali šta ja tu mogu? Po podne ćeš otići do Đulijanovih roditelja. Ubedi ih da mi njihov sin mora verovati i podseti te dobre ljude da sam ja izdejstvovao da njih dvoje budu pušteni iz zatvora.“ Tu zastade na trenutak. „Onda bismo možda mogli da pomognemo njihovom sinu.“

Za vreme svog izgnanstva i skrivanja, Majkl je razvio neki životinjski instinkt, i umeo je da namiriše opasnost. Inspektor Velardi mu se nije dopadao, pribojavao se ubilačkog poriva Stefana Andolinija, od oca Benjamina podilazili su ga žmarci. Najviše ga je, ipak, uznemiravao don Kroče.

Kad bi don Kroče govorio, svi za stolom bi utihnuli, pa čak i njegov rođeni brat, otac Benjamina. Naginjali bi se prema njemu pognutih glava i čekali da čuju šta će reći, a njihova je poniznost išla dotle

da bi čak prestajali da žvaću kad bi on govorio. Posluga je kružila oko njega kao da je Sunce, telohranitelji razbacani po vrtu neprestano su ga držali na oku, spremni da skoče na njegov znak i bilo koga rastrgnu na komadiće.

„Don Kroče, ovde sam da izađem u susret svakoj vašoj želji“, reče Majkl oprezno.

Don zadovoljno klimnu velikom glavom i prekrsti ruke preko stomaka, pa reče moćnim tenorom: „Moramo biti apsolutno iskreni jedan prema drugome. Kaži mi, kakav je tačno tvoj plan za Đulijanovo bekstvo? Reci mi, kao sin ocu.“

Majkl hitro osmotri inspektora Velardija. Nikada on neće pričati iskreno pred šefom sicilijanske tajne policije, nikada. Don Kroče je odmah to shvatio. „Inspektor Velardi radi u skladu sa mojim savetima“, reče on. „Možeš u njega imati poverenja kao u mene samoga.“

Majkl otpi malo vina. Preko ruba čaše video je kako ga stražari posmatraju, nalik publici što pomno prati glumce na sceni. Video je i grimasu na licu inspektora Velardija, ni ta diplomatskičnost u govoru don Kročea nije mu se svidela, jer poruka je bila jasna: don drži pod kontrolom i inspektora i njegovu kancelariju. Primetio je i namršteno lice Stefana Andolinija, s onim krvoločnim debelim usnama. Samo je otac Benjamino izbegavao njegov pogled, spustio je glavu. Majkl popi čašu mutnjikavog belog vina i sluga je istog časa napuni. Taj vrt mu se odjednom učini kao opasno mesto.

Znao je – kosti su mu to govorile – da ono što je don Kroče rekao naprosto ne može biti istina. Zašto bi iko za tim stolom verovao šefu sicilijanske tajne policije? Što bi mu verovao Đulijano? Istorija Sicilije drhti pod teretom izdaje, pomisli Majkl gorko; dovoljno mu je bilo da se priseti svoje pokojne žene. Otkuda onda toliko poverenja u don Kročea? Don Kroče je bio prvi čovek mafije. Imao je najjače moguće veze u Rimu i, ako ćemo pravo, ovde, na Siciliji, bio njihov nezvanični predstavnik. Čega se tu onda don Kroče plaši? Samo Đulijana.

Ali, don ga je sada promatrao. Majkl je nastojao da zvuči što iskrenije. „Plan mi je jednostavan. Čekaću u Trapaniju dok mi ne predaju Salvatorea Đulijana. Dok mi ga vi i vaši ljudi ne predate. Brzim brodom ćemo otići do Afrike. Imaćemo sa sobom, naravno, sve neophodne isprave. Iz Afrike ćemo odleteti u Ameriku, a tamo nam je sve sređeno za ulazak bez uobičajenih formalnosti. Nadam se da će to proći glatko“, reče, zastade, pa dodade: „Sem ako vi nemate neku bolju varijantu.“

Don uzdahnu i otpi iz čaše. Onda pogledom fiksira Majkla. Govorio je lagano, kao da ono što je Majkl upravo rekao nije ostavilo nikakav utisak na njega. „Sicilija je tragična zemlja“, reče on. „Nema ovde poverenja. Nema reda. Samo u nasilju i izdaji ne oskudevamo. Deluješ mi oprezno, mladi prijatelju, i na oprez, apsolutno, imaš pravo. Kao i naš Đulijano. Da ti kažem: Turi Đulijano ne bi uspeo da preživi bez moje pomoći; on i ja smo dva prsta na istoj ruci. I sada on u meni, je li, vidi neprijatelja. O, ne znaš koliko me to žalosti! Sanjam o tome da se jednoga dana Turi Đulijano vrati svojim i da bude proglašen prvakom Sicilije. On je pravi hrišćanin i hrabar čovek. I ima nežno, dobro srce, kojim je zadobio ljubav svih Sicilijanaca.“ Don Kroče napravi pauzu da popije još malo. „Ali plima je protiv njega. On je tamo, u planinama, sam, sa šaćicom ljudi, a protiv njega armija koju je Italija poslala da ga uhvati. A izdajnici – sa svih strana. I on, eto, nikome ne veruje, ni sebi samome.“

Don nakratko pogleda Majkla, vrlo hladno. „Da nisam bio sasvim pošten“, reče on, „da nisam toliko voleo Đulijana, možda bih ti dao savet koji ti inače ne dugujem. Možda bih rekao da ti je, brat bratu, najbolje da se vratiš u Ameriku bez njega i da staviš tačku na ovu tragediju koja te se, zapravo, ni na koji način ne tiče.“ Don zastade i ponovo uzdahnu. „Ali, naravno, ti si naša jedina nada, i ja moram da te zamolim da ostaneš ovde i pomogneš nam u ovoj našoj stvari. Naći ću ti se pri ruci, pomoći ću na svaki način, nikada neću napustiti Đulijana.“ Don Kroče podiže čašu. „Sto godina da nam poživi.“

Svi su pili, a Majkl se preračunavao. Je li don to želi da on, Majkl, ostane, ili da napusti Đulijana? Sledeći prozbori Stefan Andolini. „Ne zaboravite da smo obećali Đulijanovim roditeljima da će ih Majkl posetiti u Montelepreu“, reče on.

„Svakako“, reče don Kroče blago. „Moramo njegovim roditeljima uliti nadu.“

„A možda će i oni znati nešto o Testamentu“, dodade otac Benjamina s prenaglašenom poniznošću.

Don Kroče uzdahnu. „Da, taj Đulijanov Testament... On drži da će mu Testament sačuvati život ili barem osvetiti njegovu smrt.“ Onda se obrati Majklu: „Zapamti ovo. Rim se plaši Testamenta, ali ja ga se ne plašim. I, kaži njegovim roditeljima da ono što je zapisano utiče na istoriju. Ali ne na život. Nije život isto što i istorija.“

PUT koji vodi od Palerma do Monteleprea nije naročito dug; stigne se za manje od jednog sata vožnje. Ali za taj nepun sat Majkl i Andolini prešli su čitav put od urbane civilizacije do primitivne kulture sicilijanskog sela. Stefan Andolini je vozio maleni fijat; na popodnevnom suncu, njegovi jutrom izbrijani obrazi i brada zasvetlucaše odblescima bezbrojnih dlačica boje skerleta. Vozio je oprezno i polako, kao što voze oni koji su kasno ovladali veštinom upravljanja motornim vozilom. Fijat je gadno brektao dok su se serpentinama uspinjali duž nepreglednog planinskog venca.

Na pet mesta zastajali su zbog blokada koje je postavila nacionalna policija, jedinice od po najmanje dvanaest ljudi opremljenih mašinkama, sa oklopnim vozilom kao podrškom. Propuštali su ih zahvaljujući Andolinijevim dokumentima.

Majkla je začudilo kako se to zemlja tako izmeni, kako postane tako divlja i primitivna za tako kratko vreme, tek što su, maltene, izašli iz velikog grada Palerma. Prolazili su kraj malih sela satkanih od kamenih kuća na strmim padinama. I te padine bile su pedantno obrađena, terasasta polja sa štrkljastim zelenim zasadima. Bezbrojne bele stene behu dopola ukopane u zemlju obraslu mahovinom i bambusovim stabljikama; iz daljine, ličile su na velike nebrušene nadgrobne spomenike.

S vremena na vreme, kraj puta bi se ukazala mala svetišta, zaka-tančene drvene kutije sa statuama Bogorodice ili nekog sveca. Pred jednim od tih svetišta Majkl ugleda ženu kako kleči i moli se, dok njen muž sedi na kolima u koja je upregnut magarac i nateže flašu sa vinom. Magarcu glava beše klonula, kao mučeniku.

Stefan Andolini dodirnu Majkla po ramenu i reče: „Milo mi je što te vidim, dragi moj rođače. A znaš li ti da su i Đulijanovi nama rod?“

Majkl je mogao ruku u vatru da stavi da je to obična laž; bilo je nečeg odbojnog u tom lisičje crvenkastom Andolinijevom osmejku. „Ne“, odgovori on, „znam samo da su mu roditelji radili za mog oca, tamo, u Americi.“

„I ja sam radio za njega“, reče Andolini. „Pomagali smo tvom ocu dok je gradio kuću na Long Ajlendu. Stari Đulijano je bio zidar, odličan zidar, i mada mu je tvoj otac ponudio lepo mesto u poslu sa maslinovim uljem, on se držao svoga zanata. Osamnaest godina radio je kao crnac i štedeo kao Jevrejin. A onda se vratio na Siciliju, hteo je, što se kaže, da živi kao Englez. Ali, sve uštedene lire obezvređili su rat i Musolini, i sada čovek, eto, ima samo tu kuću i malo

zemlje. Proklinje dan kad je otišao iz Amerike. On i žena mu mislili su da će im sin izrasti u kneza, a evo njega – bandit.“

Fijat se obreo u oblaku prašine; stabla krušaka i bambusa kraj puta delovala su sablasno, sa granama nalik ljudskim rukama. U dolinama su rasle masline, vinogradi pukoše pred Majklovim očima. Odjednom, Andolini prekide tišinu: „Turi je začet u Americi.“

Majkl ga upitno pogleda, pa Andolini poče da objašnjava. „Da, začet je u Americi, ali je na Siciliji rođen. Da su sačekali samo još nekoliko meseci, Turi bi bio američki državljanin.“ Zastade na tren, pa nastavi: „Turi stalno o tome priča. Šta misliš, je l' bi ti stvarno mogao da mu pomogneš da pobegne?“

„Ne znam“, reče Majkl. „Posle ovog ručka sa inspektorom i don Kročoom, više ni sam ne znam šta da mislim. Je l' oni stvarno hoće da pomognem? Otac mi je rekao za don Kročea. Inspektora nije pominjao.“

Andolini zagladi proređenu kosu. I, nesvesno, nagazi papučicu za gas, pa fijat odskoči i jurnu. „Đulijano i don Kroče su sada neprijatelji“, reče on. „Ali naš plan nema nikakve veze sa don Kročoom. Turi i njegovi roditelji računaju na tebe. Oni poznaju tvog oca i znaju da on nikada nije izneverio prijatelja.“

„A na čijoj si ti strani?“, upita Majkl.

Andolini uzdahnu. „Ja sam sa Đulijanom“, reče on. „Drugujemo, ima evo već pet godina. Pre toga, on mi je poštedeo život. Ali znaš, ja sam ovde, živim na Siciliji, i ne mogu da prkosim don Kročeu. I tako sad hodam po užetu između njih dvojice, ali nikada, nikada neću izdati Đulijana.“

Šta to ovaj govori, pomisli Majkl. Kako to da ni od jednog od ovih ljudi ne može da dobije običan, normalan odgovor ni na jedno pitanje? Zato što je ovo Sicilija, odgovori on sam sebi. Sicilijanci se užasavaju istine. Razni tirani i inkvizitori vekovima su ih mučili da iz njih iscede istinu. I vlada u Rimu, u zakonskoj formi, traži od njih istinu i samo istinu. I sveštenik, kad te ispoveda, hoće da čuje istinu, pod pretnjom večnog krčkanja u paklu. Ali istina je izvor moći, poluga vlasti – što bi je iko odao?

Moraće nekako sam da se snađe – dokonao je Majkl – ili bi mu, možebiti, bolje bilo da digne ruke od ove misije i zbriše kući. Na opasnom je terenu, očito tu postoji nekakva *vendetta** između Đulijana

* Ital.: osveta. (Prim. prev.)

i don Kročea, a naći se svojevolumno usred sicilijanske vendete ravno je samoubistvu. Jer, Sicilijanci veruju da je osveta jedina istinska pravda i da u osveti milosti ne može biti. Na tom katoličkom ostrvu, gde u svakoj kući drže statuicu Isusa što plače nad usudom ljudskog roda, hrišćansko praštanje bilo je pribežište slabica i kukavica.

„A zašto su Đulijano i don Kroče postali neprijatelji?“, upita Majkl.

„Zbog tragedije kod Portela dela Đinestre“, reče Andolini. „Ima tome dve godine. Posle toga, ništa više nije bilo kao pre. Đulijano je za to optužio don Kročea.“

Najednom, kola kao da su jurnula nizbrdo pod uglom od devedeset stepeni, put je s brda vodio u dolinu. Prošli su kraj ruševina nekog normanskog zamka, podignutog da plaši narod pre nekih devetsto godina; sada su ruine bile nastanjene bezopasnim gušterima, a utočište bi tu našao i neki zalutali jarac. Majkl pod sobom ugleda gradić Montelepre.

Utonuo u zagrljaj visokih planina, Montelepre je ličio na kofu uronjenu u bunar. Nijedna kuća nije štrčala iz savršenog kruga. Svetlost poznog popodneva obasjavala je kamene zidove tamnocrvenim plamenom. Fijat se sada kotrljao niz uzanu, krivudavu ulicu i Andolini prikoči ispred barikade kraj koje je stajala četa karabinjera. Jedan od njih dade im puškom znak da izađu iz kola.

Majkl je posmatrao Andolinija dok je ovaj policajcima pokazivao isprave. Opazi onda specijalnu crvenu propusnicu; tu ispravu, znao je Majkl, izdaje samo Ministarstvo pravde u Rimu. Imao je i on taj papir, ali mu je rečeno da ga pokazuje samo u krajnjoj nuždi. Otkud čoveku kao što je Andolini tako moćan dokument?

Onda se vratiše u kola i krenuše, lagano, uskim ulicama Monteleprea, tako uskim uistinu, da teško da su dva automobila mogla da se mimođu. Sve kuće imale su elegantne balkone i behu okrećene raznim bojama. Mnoge su bile plave, nešto manje je bilo belih, a neke su bile prekrivene ružičastom bojom. Vrlo su retke bile one sa žutim fasadama. U ovo doba dana, žene su bile po kućama i pripremle večeru za svoje muževe. Interesantno, dece na ulicama nije bilo. Umesto klinaca, na svakom ćošku patrolirala su po dvojica karabinjera. Montelepre je izgledao kao nekakav okupirani grad u kojem vladaju ratni zakoni. Tek je poneki starac, ili starica, lica nalik kamenu od kojih su im sazdane kuće, sa balkona gvirkao na ulicu.

Fijat se zaustavio ispred niza priljubljenih kuća, od kojih je jedna bila okrećena svetloplavo i imala rešetkastu kapiju sa motivom slova

„G“. Kapiju je otvorio sitan, žilav čovek od nekih šezdeset godina koji je na sebi imao američko odelo, tamno, na pruge, belu košulju i crnu kravatu. Bio je to Đulijanov otac. On zagrlj Andolinija, nakratko ali sa vidnom naklonošću. Majkla je potapšao po ramenu, s nekom zahvalnošću maltene, dok ih je uvodio u kuću.

Đulijanov otac je izgledao onako kako izgledaju ljudi u iščekivanju smrti voljene osobe koja boluje od neizlečive bolesti. Jasno je bilo da on strogo kontroliše svoja osećanja, ali bi svaki čas prelazio šakom preko lica, kao da bi da očuva njegov uobičajeni izraz. Telo mu je bilo kruto, kao i pokreti, a opet, blago se njihao u hodu.

Ušli su u veliku primaću sobu, luksuznu po merilima jednog sicilijanskog doma u ovom malom gradu. Prostorijom je dominirala višestruko uvećana fotografija u ovalnom ramu od svetlog drveta, toliko deformisana da je teško bilo razaznati ko je na njoj. Majkl je odmah shvatio da to mora biti Salvatore Đulijano. Ispod fotografije, na crnom okruglom stočiću, gorela je sveća za zdravlje i sreću. Na drugom stolu bila je uramljena jasnija slika. Otac, majka i sin stoje ispred crvene zavese, sin zaštitnički obgrlio majku. Salvatore Đulijano gleda pravo u kameru, kao da izaziva. Lice neobično privlačno, poput licâ na grčkim kipovima, crta malo teških, kao iz mermera izvučenih, usana punih, senzualnih, razmaknutih okruglih očiju sa poluotvorenim kopcima. Beše to lice čoveka koji ne sumnja u sebe, odlučnog da nametne svetu svoju volju. Ono, međutim, na šta Majkla niko nije pripremio, bila je dobroćudnost; to privlačno lice bilo je nekako milo.

Bilo je tu još njegovih slika, sa sestrama i njihovim muževima, ali one su stajale gotovo skrivene po stolovima u senovitim čoškovima.

Đulijanov otac ih povede u kuhinju. Tu se pojavi i Đulijanova majka, koja za trenutak ustade od peći da pozdravi goste. Marija Lombardo Đulijano izgledala je mnogo starije nego na onoj fotografiji u sobi; činilo se zapravo da je to neka sasvim druga žena. Ljubazni osmeh prosto nije priličio tom iznurenom, koščatom licu, gruboj, izboranoj koži. Duga kosa prošarana sedinom padala joj je ispod ramena. Ali te oči... Behu gotovo sasvim crne i pune neke bezlične mržnje prema svetu koji ide da zgazi nju i njenog sina.

Na svog muža i Stefana Andolinija nije obratila pažnju, odmah se obratila Majklu. „Jeste li došli da spasete mog sina ili ne?“ Ona dvojica se, činilo se, postideše njene neuljudnosti, ali joj Majkl, s ozbiljnim izrazom lica, uzvрати blagim osmehom.

„Da, ja sam sa vama.“

Ženina napetost malo popusti, pa ona prekri lice šakama, kao da očekuje udarac. Andolini ju je tešio: „I otac Benjamino je hteo da dođe, ali sam mu rekao da vi to ne želite.“

Marija Lombardo podiže glavu, i Majkla začudi u kojoj meri lice te žene odaje sva njena osećanja. Prezir, mržnja, strah, ironija u njenim rečima propraćena titravim osmehom, grimase koje nije uspevala da suspregne. „O, otac Benjamino je čovek dobrog srca, u to nema sumnje“, reče ona. „I sa tim dobrim srcem on mu dođe kao neka kuga i donese smrt celom selu. On je kao žbun kupine; očeši se o njega i ima da prokrvariš. A i odaje tajne onih koji mu se ispovedaju, sve ispriča svom bratu. On đavolu prodaje poverene mu duše.“

„Don Kroče nam je prijatelj. On nas je oslobodio iz zatvora“, reče Đulijanov otac, mirno, s onim posebnim razumnim tonom kojim čovek govori kad želi da stiša duševno poremećenog.

Tada iz Đulijanove majke izbi srdžba. „Ah, don Kroče, ta 'Dobra duša', kako je on vazda fin! Ali da vam kažem, 'Dobra duša' je zmija. Pištolj uperi napred, a ubije prijatelja kraj sebe. Trebalo je da on i naš sin upravljaju Sicilijom, a sada se Turi, sam, krije po planinama, dok je ovaj slobodan kô ptica i provodi se s kurvama po Palermu. Don Kroče samo zazviždi, i eto ovih iz Rima gde mu ljube noge. A opet, on je počinio više zločina od našeg Turija. On je zao, a naš sin je dobar. Ah, da sam samo muško kao vi, ubila bih don Kročea. Poslala bih tu 'Dobru dušu' na večni počinak“, reče ona i odmahnu rukom, kao da se gadi. „Vi muškarci ništa ne shvatate.“

„Naš gost je, pretpostavljam, putovao nekoliko sati i morao bi nešto da pojede pre nego što počnemo razgovor“, reče Đulijanov otac nestrpljivo.

Đulijanova majka se najednom sasvim izmeni. Beše sad to jedna brižna ženica. „Siroti čoveče, putovali ste ceo dan da nas vidite, a morali ste da slušate don Kročeove laži i moja buncanja. Kuda ste se zaputili?“

„Do jutra moram da budem u Trapaniju“, reče Majkl. „Odseću kod očevog prijatelja dok vaš sin ne dođe.“

Zavladala je tišina. Majkl je osećao da svi oni znaju sve o njemu. Da vide tu ranu sa kojom živi poslednje dve godine, tu izrovašenu stranu njegovog lica. Đulijanova majka mu priđe i zagrlila ga.

„Popijte čašu vina“, reče ona. „Onda malo izađite, prošetajte se gradom. Hrana će vas čekati na stolu za jedan sat. Dotle će i Turijevi drugovi stići, pa možemo da pričamo.“

Andolini mu stade s jedne, a Đulijanov otac s druge strane, pa se zaputiše niz uzane, kaldrmom popločane ulice Monteleprea; sunce je iščezlo sa svoda i kamen je blistao crnim sjajem. U plavičastoj izmaglici što prethodi sutonu videle su se figure karabinjera kako hodaju tamo-amo. Sa svake raskrsnice izlivali su se zmijoliki sokačići, poput vena zadojenih otrovom, iz glavne ulice, Via Bele. Izgledalo je kao da u gradu više niko ne živi.

„Nekada je ovo bio grad pun života“, reče Đulijanov otac. „Uvek je vladalo siromaštvo, kao, uostalom, i drugde na Siciliji, mnogo je bede uvek bilo, ali je bilo i života. Sada je više od sedamsto naših sugrađana u zatvoru, uhapšeni su zbog saradnje s mojim sinom. Nevini su to ljudi, gotovo svi, ali ih vlada hapsi da bi zaplašila ostale, da ih natera da odaju mog Turija. U gradu ima više od dve hiljade policajaca, i hiljade drugih ganjaju Turija po planinama. I tako ljudi više ne večeravaju napolju, niti deca više smeju da se igraju na ulici. Policajci su takve kukavice da pucaju i kad im zec pretrči put. Kad padne mrak, počinje policijski čas, i ako se dogodi da neka žena želi da ode do komšinice pa je uhvate, svašta joj kažu, vređaju, hule. Muškarce odvedu u tamnice Palerma pa ih muče.“ On uzdahnu. „Takve stvari u Americi nikada ne bi mogle da se dese. Proklinjem dan kad sam se vratio iz Amerike.“

Zastadoše da sačekaju Stefana Andolinija, koji je palio malu cigaru. Duvajući, on uz osmeh reče: „Kaži kako jeste: nema Sicilijanca koji miris govana u svom selu ne voli više od najlepših pariskih parfema. Šta li ja tražim ovde? Mogao sam, kao što su neki uradili, da pobegnem u Brazil. Ah, volimo mi svoj zavičaj, mi Sicilijanci, ali Sicilija ne voli nas.“

Đulijanov otac slegnu ramenima. „Ja sam lud što sam se vraćao. Da sam samo još neki mesec sačekao tamo, moj Turi bi se rodio u Americi i po zakonu imao pravo na američko državljanstvo. Ali mora da je, u majčinoj utrobi, udahnuo vazduh te zemlje.“ On zavrte glavom, uznemiren. „Što li moj sin uvek vodi računa o problemima drugih ljudi, čak i onih sa kojima nije u krvnom srodstvu? Uvek je imao te velike ideje, uvek je govorio o pravdi. Pravi Sicilijanac govori o hlebu.“

Dok su išli glavnom ulicom, Majklu nije promaklo da je grad idealan za pravljenje zaseda i gerilsku borbu. Ulice su bile toliko uzane da se njima moglo kretati samo jedno vozilo; mnoge su pri tom bile taman toliko široke da se mimoiđu dvojica kola s magarcima koja su

Sicilijanci još koristili za prevoz robe. Napadače je mogao da odbije mali broj ljudi, koji bi potom pobjegli u bele planine što okružuju grad.

Sišli su na centralni gradski trg. Andolini pokaza crkvicu koja je dominirala skverom i reče: „U ovoj crkvi se Turi krio kad je Nacionalna policija prvi put pokušavala da ga uhvati. Otad od njega nema ni traga ni glasa, kao da je duh.“ Kraj ulaza u crkvu stajala su trojica stražara, kao da bi Salvatore Đulijano svaki čas mogao da se pojavi.

Sunce je zašlo za planine, i oni krenuše natrag, da stignu kući pre policijskog časa. U kući su ih čekala dva čudnovata čoveka; čudnovati su, doduše, bili samo Majklu, budući da se izgrliše sa Đulijanovim ocem i rukovaše sa Stefanom Andolinijem.

Jedan je bio vitak, mlad, žućkaste kože i krupnih, tamnih, grozničavih očiju. Imao je brčiće kao kakav dendi i bio lep kao devojka, iako njegovo držanje nije ni po čemu bilo feminizirano. Najupečatljivija je na njemu bila ta mešavina ponosa i okrutnosti, karakteristika ljudi koji svoju volju žele da nametnu po svaku cenu.

Majkl je bio zapanjen čuvši da je taj mladić Gaspere Pišota. Pišota je bio zamenik Turija Đulijana, drugi čovek u njegovoj hijerarhiji, rođak i najbliži prijatelj. Uz Đulijana, bio je drugi na listi najtraženijih Sicilijanaca, glave ucenjene na pet miliona lira. Na osnovu legendi koje su se ispredale, Majkl je morao pomisliti da taj Pišota izgleda mnogo opasnije, da samom spoljašnjošću odaje zlog i naopakog čoveka. A nije bilo tako. Pred njim je stajao mršavi momak grozničavo rumenog sušičavog lica. Tu, okružen silom od dve hiljade rimskih policajaca.

I drugi čovek je bio priča za sebe, ali iz drugih razloga. Ugledavši ga, Majkl se trgnuo. Čovek je bio tako malen da bi svako pomislio da je kepec, ali se držao tako dostojanstveno te Majkl shvati da ga je njegova vidna iznenađenost verovatno smrtno uvredila. Na sebi je imao kao saliveno sivo prugasto odelo i široku, skupocenu srebrnastu kravatu koja se lepo slagala sa bež košuljom. Kosa mu je bila gusta i gotovo bela; nije mu moglo biti više od pedeset godina. Bio je elegantan. Ili, bolje reći, onoliko elegantan koliko to muškarac niskog rasta može biti. Lice mu je bilo tvrdo ali lepo, sa velikim, blago izvijenim usnama.

Čoveku nije promakla Majklova nelagodnost i on ga pozdravi sa ironičnim ali ljubaznim osmehom. Gostu je predstavljen kao profesor Hektor Adonis.

Marija Lombardo Đulijano je večeru postavila na kuhinjskom stolu. Jeli su kraj prozora, odmah do balkona, odakle su mogli da

vide crvene zrake zalazećeg sunca i noćnu tminu što nadire sa okolnih planina. Majkl je jeo polako, svestan da ga svi posmatraju i procenjaju. Hrana je bila sasvim prosta, ali ukusna, špageti sa crnim, mastiljavim sosom od lignji i dinstane zečetine i crvenim prelivom od paprike i paradajza. Tišinu je prekinuo Gaspare Pišota, progovrivši na lokalnom sicilijanskom narečju: „Ti si, dakle, sin Vita Korleonea, koji je veći čak i od našeg don Kročea, tako čujem. Ti si taj koji će spasti našeg Turija.“

U njegovom glasu bilo je neke poruge, nečeg hladnog i posprdnog što je izazivalo da mu se suprotstaviš, ako smeš. Činilo se kao da kroz taj osmeh ispituje motive za svaki pokret, svaku reč, kao da kaže: „Da, istina je da činiš dobro delo, ali kakvu vajdu za sebe vidiš u svemu tome?“ A opet, u Pišotinom nastupu nije bilo nepoštovanja, on je znao ko je i šta je Majkl Korleone. Bili su, naposljetku, kolege ubice.

„Sledim naređenja svog oca. Čekaću u Trapaniju dok Đulijano ne dođe kod mene. Onda ću ga odvesti u Ameriku“, reče Majkl.

Pišota se sad malo uozbiljio. „A kad Turi bude kod tebe, ko garantuje za njegovu bezbednost? Ti? Možeš li da ga zaštitiš od Rima?“

Majkl je bio svestan da ga Đulijanova majka netremice gleda, lica napetog u strašnoj teskobi. On, stoga, oprezno reče: „U meri u kojoj bilo koji čovek bilo šta može da garantuje – da, u mene se možete pouzdati.“

On opazi olakšanje na majčinom licu, ali Pišota nije popuštao. „Ja ne mislim da možemo. Ti si se danas poverio don Kročeu. Otkrio si mu plan bekstva.“

„A što ne bih?“, uzvрати sad Majkl. Kako li je Pišota saznao sve detalje razgovora sa don Kročecom tako brzo? „Otac mi je naglasio da će don Kroče organizovati da Đulijano stigne do mene. Za svaki slučaj, don Kročeu sam izložio isključivo plan samog bekstva.“

„A drugo ništa?“, upita Pišota. Video je da Majkl okleva. „Pričaj slobodno. Ako se ljudima koji sada sede u ovoj prostoriji ne može verovati, onda za Turija nema nade.“

Tada je prvi put progovorio onaj mali čovek, Hektor Adonis. Neobično raskošan glas je imao, glas rođenog besednika, stvorenog da ljude ubeđuje i ubedi u ono što želi. „Dragi moj Majkle, moraš jedno da shvatiš: don Kroče je neprijatelj Turija Đulijana. Podaci kojima tvoj otac raspolaže objektivno su zastareli. Apsolutno je izvesno da mi ne možemo tek tako da ti damo Turija, bez određenih

mera predostrožnosti.“ Govorio je elegantnim rimskim, bez prime-
sa sicilijanskog dijalekta.

Uskoči Đulijanov otac. „Ja verujem u don Korleonovo obećanje
da će pomoći mome sinu. To sada nije pitanje.“

„Insistiram na tome da moramo tačno znati vaše namere“, istra-
ja Hektor Adonis.

„Mogu vam reći isto ono što sam kazao don Kročeu“, reče Majkl.
„Ali zašto bih uopšte bilo kome otkrivao svoje planove? Da vas sad,
eto, pitam gde se krije Turi Đulijano – da li biste mi rekli?“

Majklu ne promače Pišotin osmeh; on je odobravao ovakav stav.
Ali Hektor Adonis nađe za shodno da kaže: „Nije to isto. Nema,
zapravo, razloga da vi znate gde se Turi krije. Mi pak moramo biti
upoznati sa vašim planovima da bismo mogli da pomognemo.“

„Ja o vama ništa ne znam“, reče Majkl tiho.

Markantno lice Hektora Adonisa osvetli blistav osmeh. Onda taj
maleni čovek ustade i pokloni se. „Oprostite mi“, reče on, s iskren-
nošću kojoj se nije moglo ne poverovati. „Kad je Turi bio mali, ja
sam mu bio učitelj, i njegovi su mi roditelji učinili tu počast da mu
budem kum. Sada sam profesor istorije i književnosti na Univerzi-
tetu u Palermu. U svakom slučaju, sve ono što je važno i povoljno
o meni mogu vam reći ljudi koji sede za ovim stolom. Danas sam, i
oduvek sam to bio, član Đulijanove grupe.“

„I ja sam član. Znaš kako se zovem i znaš da smo u rodu. Mene,
međutim, znaju i kao Fra Djavała“, tiho reče Stefan Andolini.

Bilo je to drevno sicilijansko ime, ime sa tradicijom koje je Majkl
već bogzna koliko puta čuo. Zaslužio je to – pomisli Majkl – s ovim
licem ubice, nego šta nego je zaslužio. A i taj Andolini se krije od
zakona i glava mu je ucenjena. A opet, tog popodneva sedeo je za
stolom do inspektora Velardija.

Svi su čekali šta će Majkl reći. On, naravno, nije imao nameru
da im otkrije svoj plan do kraja, ali je bio svestan toga da im nešto,
svakako, mora reći. Đulijanova majka je istrajno zurila u njega. I
on se obrati upravo njoj: „Vrlo je jednostavno. Moram pre svega da
vas upozorim da neću moći da čekam duže od sedam dana. Predu-
go sam odsustvovao od kuće i potreban sam svome ocu, koji i sam
ima problema preko glave. Uveren sam da razumete koliko je u meni
snažan poriv da se što pre vratim kući i svojim. No, upravo je želja
moga oca da pomognem vašem sinu. Kurir mi je, kad je poslednji
put dolazio, preneo poruku u kojoj je jasno naznačeno da se vidim

sa don Kročeom, pa da posle odem u Trapani. Tamo ću odsesti u vili lokalnog dona. Tamo ću se sresti sa ljudima iz Amerike u koje mogu da imam potpuno poverenje. Sa kvalifikovanim ljudima.“ Tu načas zastade. Reč „kvalifikovani“ imala je na Siciliji posebno značenje, a naročito su je upotrebljavali kad pričaju o najpouzdanijim mafijaškim egzekutorima. Onda nastavi: „Kad Turi dođe kod mene, biće na sigurnom. Ta vila je prava tvrđava. Provešćemo tamo samo nekoliko sati, a onda se ukrcati na brod koji će nas odvesti do jednog grada na severu Afrike. Tu nas čeka specijalni avion kojim ćemo odleteti u Ameriku, a tamo će Turi biti pod zaštitom moga oca, i vi više, naprosto, nećete imati razloga da brinete za njega.“

„Kada ćete moći da primite Turija Đulijana?“ upita Hektor Adonis.

„Biću u Trapaniju sutra rano ujutro. Dajte mi dvadeset četiri sata od tog trenutka. Od prekosutra ujutro, dakle“, reče Majkl.

Đulijanova majka iznenada briznu u plač. „Jadni moj Turi, on više nikome ne veruje. Neće on hteti u Trapani.“

„Onda mu ja ne mogu pomoći“, reče Majkl hladno.

Izgledalo je da će Đulijanova mati svisnuti od očaja. Neočekivano, Pišota se prihvatio uloge utešitelja. Poljubio ju je i obgrlio. „Marija Lombardo, nemoj se sekirati“, rekao je. „Turi i dalje ima poverenja u mene, sluša me. Reći ću mu da svi mi imamo poverenja u ovog čoveka iz Amerike. Pa, zar nemamo?“ On upitno pogleda sve za stolom, i svi klimnuše glavama. „Ja lično ima da odvedem Turija u Trapani.“

Svi su sada izgledali zadovoljni. Majkl je shvatio da je upravo njegov hladan odgovor ubedio ove ljude da mogu da mu veruju. Svi Sicilijanci su inače sumnjičavi kad je neko mnogo otvoren i velikodušan. A Majkl je, sa svoje strane, bio već pomalo nestrpiljiv; nije znao šta će ni sa njihovim upornim nepoverenjem ni sa očevim nedostacima očevih planova. Don Kroče je sada bio neprijatelj, a Đulijana možda i neće tako brzo videti, možda ga uopšte neće videti... I, na kraju krajeva, šta je njemu taj Turi Đulijano pa da zbog njega razbija glavu? A, kad smo već kod toga, što li je taj Turi Đulijano toliko važan njegovom ocu?

Uveli su ga u malu dnevnu sobu gde im je majka poslužila kafu i liker od anisa, izvinjavajući se što nema šećera. Anis će ugrejati Majkla, rekoše, a to će mu dobro doći, jer čeka ga dugo noćno putovanje do Trapanija. Hektor Adonis izvadi zlatnu tabakeru iz svog elegantnog sakoa i ponudi sve ukруг, pa onda stavi cigaretu među svoje fine usne i do daljeg se isključio; zavalio se u stolicu, tako da su

mu noge visile u vazduhu, ne dotičući pod. Na trenutak je ličio na nekakvu lutku što visi na koncu.

Marija Lombardo pokaza na veliki portret na zidu. „Nije li naočit?“, upita. „A jednako je dobar koliko je lep, kažem vam. Srce mi je prepuklo kad se odmetnuo. Sećate li se tog strašnog dana, sinjor Adonis? I svih onih laži koje su napričali o Portela dela Đinestri? Nikada moj sin ne bi nešto takvo učinio.“

Ostalima u društvu bi neprijatno od ovih reči. Majkl se, drugi put ovoga dana, zapitao šta li se to dogodilo u Portela dela Đinestri, ali nije hteo da pita.

„Dok sam Turiju bio učitelj, on se isticao kao veliki ljubitelj knjige, mnogo je čitao. Napamet je znao legende o Karlu Velikom i Rolandu. A sada je i sam postao takva, mitska ličnost. I meni je, znajte, srce prepuklo kad je postao odmetnik“, reče Hektor Adonis.

„Imaće sreće ako uopšte ostane živ“, gorko primeti Đulijanova majka. „O, što li smo odlučili da se ovde rodi? A, da, hteli smo da bude pravi Sicilijanac.“ Tada se žena, kao podivljala, zasmija. „I eto ga – pravi Sicilijanac. Živi u neprestanom strahu i ucenjene glave.“ Zastade, pa dodade sa žestinom dubokoga uverenja: „I, moj sin je svetac.“

Majkl u tom trenutku primeti čudnovat osmeh na Pišotinom licu, onakav kakav se obično viđa u čoveka dok sluša brižnog roditelja koji sa preteranom sentimentalnošću priča o vrlinama svoga deteta. Čak je i Đulijanov otac odmahnuo rukom, i on već nestrpljiv. Stefan Andolini se opredelio za lukav osmeh u stilu „da, takvi smo mi roditelji“, a Pišota reče, sa naklonošću, ali i osetnom hladnoćom: „Draga moja Marija Lombardo, ne govori o svom sinu kao da je tako bespomoćan. On je uvek više davao nego što je primao, a opet ga se njegovi neprijatelji plaše.“

Đulijanova majka se sad primiri pa reče: „Znam da je ubijao, ali znam i to da nikada nije počinio nepravdu. I da im je uvek davao vremena da očiste svoje duše i pomole se Gospodu.“ Neočekivano, ona uze Majkla za ruku i povede ga u kuhinju, pa na terasu. „Niko od ovih, u stvari, ne poznaje mog sina“, reče mu. „Ne znaju koliko je plemenit. Možda on i mora da bude drugačiji prema drugim ljudima, ali je preda mnom uvek onaj pravi. Sluša sve što mu kažem, nikada mi grubu reč nije rekao. I kao mali bio je divan, poslušan sin. Kada se odmetnuo, u samom početku, gledao je odozgo, sa planina, i ništa nije mogao da vidi. I ja sam odozdo gledala i ništa nisam mogla da vidim. Ali osećali smo jedno drugo, on je znao da sam ja

tu, i ja sam znala da je tu on. Osećali smo ljubav koja nas veže. I ja, ovoga časa, osećam njegovu ljubav. I mislim o njemu, samom, tamo gore, u tim planinama, dok ga hiljade vojnika progone. I srce me boli. A ti si, sinko, možda jedini koji može da mi ga spase. Obećaj mi da ćeš ga čekati.“ Stegnula ga je za ruke, suze su joj lile niz obraze.

Majkl pogleda u crnilo noći, u obrise Monteleprea skvrčenog u utrobi planinskoga grotla; samo se s centralnog trga naslućivala kakva-takva svetlost. Nebo je bubrilo od zvezda. Sa ulica je povremeno dopirao prigušen zveket oružja i promukli glasovi karabinjera. Kao da je grad pun duhova. Da, duhova, privučenih tim mekim, blagim, letnjim noćnim vazduhom, mirisom limunovog drveta, tihim zujem bezbrojnih insekata. A onda tišinu naruši buka policijske patrole u prolazu.

„Čekaću dokle budem mogao“, reče Majkl nežno. „Ali i svom sam ocu potreban, tamo, kod kuće. Morate učiniti što je u vašoj moći da vaš sin dođe do mene.“

Ona klimnu glavom i povede ga nazad. Pišota se šetkao po sobi, zbog nečeg nervozan. „Odlučili smo. Svi ima da čekamo ovde do zore, dok ne prođe policijski čas“, reče on. „Mnogo je napolju vojnika lakih na obaraču, i svačega bi tu, moglo da bude. Je l' to u redu?“, upita on Majkla.

„U redu je“, reče Majkl. „Pod uslovom da našim domaćinima ne smeta da ostanemo.“

Ova opaska prošla je kao beznačajna. Već su u tom domu ostajali po celu noć, koliko puta, kad bi Turi Đulijano poželeo da siđe do grada i poseti roditelje. Sem toga, o tolikim su stvarima hteli da popričaju, razne detalje da rasprave. I tako se oni udobno smestiše; duga je noć. Hektor Adonis odloži sako i kravatu, ali je i dalje bio elegantan. Majka skuva svežu kafu.

Majkl ih tad zamoli da mu ispričaju sve što mogu o Turiju Đulijanu. Imao je neko osećanje da jednostavno mora da pronikne u suštinu. Turijevi roditelji mu ponovo napričaše kako je ovaj bio divan klinac. Stefan Andolini je evocirao uspomene na dan kad mu je Turi Đulijano poštdeo život. Pišota se pak bacio na zabavne pripovesti o Turijevoj odvažnosti, njegovom smislu za humor i o tome kako Turi jednostavno ne ume da bude okrutan. Mada je mogao da bude nemilosrdan prema izdajnicima i neprijateljima, Turi nikada nije vređao njihovo dostojanstvo mučeći i ponižavajući ih. A onda je ispričao sve o tragediji kod Portela dela Dinestre. „Plakao je tog dana“, rekao je na kraju, „i to pred svim članovima bande.“

„Prosto je nemoguće da je on pobio te ljude kod Đinestre, nije to on učinio“, reče Marija Lombardo.

„Svi mi to znamo“, tešio ju je Hektor Adonis. „On je rođen plemenit.“ Onda se okrenu Majklu. „Voleo je knjige, mogao sam da se kladim da će postati pesnik ili naučnik. Imao je pomalo plahu narav, ali nikada nije bio surov. Uvek je to bio nevin, bezazlen gnev. Mrzeo je nepravdu. Gadila mu se brutalnost koju karabinjeri ispoljavaju prema sirotinji, gadila mu se njihova snishodljivost prema bogatima. Još je dečak bio, a poludeo bi kad čuje da nekom seljaku uzimaju žito iz ambara, da čovek ne može da popije vino koje je sam pravio, da ne može da pojede pečenje od svinja koje je sam tovio. A opet je to bio nežan, fini dečak.“

Pišota prasnu u smeh. „Sad baš i nije tako nežan. A ti, Hektore, nemoj da izigravaš učiteljčića. Kad zajašeš konja, visok si kao bilo ko od nas.“

„Aspanu“, odvrati mu Adonis strogo ga pogledavši, „nije vreme za tvoje mudrolije.“

„Mali, ma je l' ti stvarno misliš da možeš mene da uplašiš?“, reče Pišota, kao uzdrman.

Majklu nije promaklo kako je Adonis oslovio Pišotu, a ni stalna netrpeljivost između ove dvojice. Najpre ono Pišotino neprestano isticanje visine drugih muškaraca, pa strog ton kojim se Adonis obraćao Pišoti... Ako ćemo pravo, među svima njima vladalo je neko nepoverenje, surevnjivost je lebdela u vazduhu; činilo se da Stefana Andolinija svi drže na pristojnoj distanci, dok Đulijanova mati očigledno nikome nimalo nije verovala. A opet, kako je noć odmicala, bivalo je sve očiglednije da svi oni stvarno vole Turija.

„Turi Đulijano je napisao Testament. Gde je taj dokument sada?“, upita Majkl oprezno.

Nastupi duga tišina, svi su ga pažljivo posmatrali. I on istoga časa postade predmet opšteg nepoverenja.

„Ja sam ga posavetovao da to piše i onda mu pomagao u pisanju“, reče najzad Hektor Adonis. „Svaku stranicu potpisao je sam Turi. I ono o tajnom savezu sa don Kročeom, pa o savezu sa vladom u Rimu i, naposljetku, punu istinu o Portela dela Đinestri. Kad bi to bilo objavljeno, vlada bi sigurno pala. To Đulijanu dođe kao poslednji adut, za slučaj da sve pođe naopako.“

„Nadam se da onda dokument držite na sigurnom“, reče Majkl.

„Da, i don Kroče bi želeo da se domogne Testamenta“, reče Pišota.

„Kad za to dođe vreme, postaraćemo se da Testament dođe u vaše ruke. Možda biste vi mogli, po devojci, da ga pošaljete u Ameriku“, dodade Đulijanova majka.

Majkl ih u čudu pogleda. „Kakva sad devojka?“ Svi skrenuše pogled, kao da im je neprijatno. Znali su da će ovo biti neprijatno iznenađenje i pribojavali su se njegove reakcije.

„Verenica moga sina“, reče Đulijanova majka. „Ona je trudna.“ Rekavši to, žena se okrenu ostalima. „Neće ona nestati bez traga i glasa. I nju će povesti, zar ne? Neka odmah kaže.“ Mada se vidno potrudila da suzbije nesigurnost, bilo je jasno da brižno iščekuje Majklovu reakciju. „I ona će doći kod vas u Trapani. Turi želi da prvo nju pošaljete u Ameriku, pre njega. Kad ona stigne i javi odande da je sve u redu, onda će Turi doći kod vas.“

„O tome mi ništa nije rečeno“, primeti Majkl oprezno. „Morao bih prvo da se posavetujem sa svojim ljudima u Trapaniju, prevashodno o vremenu. Svestan sam da ćete i vi i vaš suprug jednoga dana hteti da pođete za svojim sinom, kad on bude u Americi. Zar ne bi mogla i devojka da sačeka, pa s vama da pođe?“

„Devojka je proba za tebe“, reče Pišota oštro. „Ona će poslati šifrovanu poruku, i onda će Đulijano znati da ima posla sa čovekom koji je ne samo pošten, već i inteligentan. Samo će tada dobiti potvrdu da si ti kadar da ga, živog i zdravog, izvučeš sa Sicilije.“

Đulijanov otac je ljutito reagovao. „Aspanu, već sam to rekao i tebi i svome sinu. Don Korleone je obećao da će nam pomoći.“

Pišota, maltene ne obazirući se, odgovori: „Da, ali ovako je naredio Turi.“

Majkl je brzo mislio. I najzad reče:

„Mislim da je to pametno. Možemo da isprobamo tu varijantu za bekstvo, pa da onda i Đulijano, ako uspe, ide istim putem.“ Nije imao nameru da šalje Đulijana istim putem, ali je tako rekao. Onda se obratio Đulijanovoj majci:

„Mogao bih da pošaljem vas zajedno sa devojkom.“

Pogledao ih je upitno, ali i majka i otac su samo vrteli glavama.

„Nije to tako loša ideja“, obrati im se nežno Hektor Adonis.

„Nećemo napustiti Siciliju dok je naš sin još ovde“, reče Đulijanova majka. Otac je pak prekrstio ruke i potvrdno klimao glavom. Majklu je bilo jasno o čemu ovo dvoje razmišljaju. Ako Turi Đulijano ostavi kosti na Siciliji, šta će njima Amerika? U tom slučaju oni će ostati ovde, da oplakuju sina, da ga sahrane, da cvećem zaspu njegovu

večnu kuću. Tragedija može biti samo njihova. Devojka može da ide, ona je za Turija vezana samo ljubavlju, ne i krvlju.

Negde potkraj te noći Marija Lombardo Đulijano pokazaće Majklu svesku punu novinskih isečaka i plakata kojima je zvanični Rim ucešnjivao glavu njenoga sina, sad na ovoliko, sad na onoliko lira. Pokazala mu je i reportažu koju je 1948. godine objavio američki časopis *Lajf*. U tekstu se navodi da je Đulijano najveći bandit savremenog doba, italijanski Robin Hud koji pljačka bogate da bi pomagao siromašnima. Uz taj članak odštampano je i jedno od čuvenih pisama koje je Đulijano u toku svoje odmetničke karijere slao novinskim kućama.

„Pet godina ima kako se borim da oslobodim Siciliju“, pisalo je. „Dajem sirotinji ono što uzeh od bogatih. Neka sâm narod Sicilije kaže da li sam ja odmetnik ili borac za slobodu. Ako se izjasne protiv mene, predaću se, pa mi sudite. Ali dok god su ljudi uz mene, ja ću nastaviti da ratujem, bespoštedno.“

Taj stil nikako nije imao dodirnih tačaka sa manirom kojem bi pribegao klasični bandit u bekstvu – dokonao je Majkl, dok ga je Marija Lombardo, sva blistajući od ponosa, gledala u oči. Mogao je da se poistoveti sa njom, nije mu bilo teško da u njoj prepozna svoju majku. Njeno je lice davno izbrazdano, skoro prituljenim tugama, ali oči su joj sijale od ljubavi koja ne može zgasnuti. I slutio je u tom pogledu volju i snagu te žene da se do iznemoglosti bori protiv sudbine.

Kad je najzad svanulo, Majkl ustade i pozdravi se sa svima. Iznenadio ga je topli zagrljaj Đulijanove majke.

„Podsećaš me na moga sina“, reče mu ona. „Verujem ti.“ Ona ode do ormara i izvadi odatle drvenu statu Bogorodice. Bila je crna. I crte lica – kao u crkinje. „Uzmi ovo kao moj dar. To je jedina vredna stvar koju imam da ti dam.“ Majkl je pokušao da odbije poklon, ali ona nije htela ni da čuje.

„Još je samo nekoliko statua ostalo na Siciliji. Zanimljivo, mi smo tako blizu Afrike“, reče Hektor Adonis.

„Nema veze kako izgleda, možeš da joj se pomoliš“, reče Đulijanova majka.

„Nego šta“, reče Pišota, „i ona može da ti pomogne taman koliko bilo koja druga.“ U njegovom glasu osećao se prezir.

Majkl dobro osmotri Pišotu dok se ovaj pozdravljao sa Đulijanovom majkom. Bilo je među njima istinske naklonosti. Pišota ju je poljubio u oba obraza i pogladio je, kao da hoće da je uveri da će sve biti u redu. Ona mu pak položi ruku na rame i reče:

„Aspanu, Aspanu, volim te kao što sina svoga volim. Ne daj da mi ubiju Turija.“ Jecala je.

Pišota izgubi onu hladnokrvnost, telo kao da mu se povi pod teretom, a tamno, koščato lice postade mekše. „Svi ćete vi ostariti u Americi“, reče on, a onda se okrenu Majklu:

„U roku od nedelju dana dovodim ti Turija.“

Brzo i tiho on izađe iz kuće. Imao je svoju posebnu crvenu pro-pusnicu i mogao je da izađe iz grada i nestane u planinskoj bestragiji. Hektor Adonis će ostati sa Đulijanovima, iako je imao kuću u gradu.

Majkl i Stefan Andolini sedoš u fijat i predoše preko centralnog trga, pa na drum koji je vodio ka Kastelvetranu i priobalnom gradu Trapaniju. Andolini je vozio sporo, vazda nešto oklevajući, a i vojska je na više mesta blokirala put, pa su u Trapani stigli tek oko podneva.